

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrto leta 1 gold.; pošiljano po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrto leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 8. avgusta 1877.

O b s e g: Kje je mavec (gips) dober, kdaj in kako? — Gospodarske skušnje. — Gospodarska novica. — Strašni nasledki živinske bolezni. — Iz 40. odboroze seje Matice Slovenske. — Šolska poročila koncem letošnjega šolskega leta. — Mnogovrstne novice. — Angora. (Dal.) — Ogerske finančne in druge razmere pa prevzetnost Magjarska. — Naš dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.

Kje je mavec (gips) dober, kdaj in kako?

Že čez 100 let je mavec kmetovalcem znan skor po vsem svetu, vendar je pravo znanje o tem jako koristnem gnojivu še zelo redko; zato treba,*) da o gori navedenih vprašanjih o njem govorimo.

Gotova resnica, katero trdijo skušnje vseh kmetovalcev, je: da gips ni gnoj za vsako njivo in za vsako rastlino; le za nekatere rastline, le za nekatero zemljo in za nekatere kraje ob pravem času je dober in posebno dober.

Kar se rastlin tiče, vsak umen kmetovalec vé, da se: 1) za navadno deteljo, in tudi za druge detelje: nemško (lucernsko), turško (esparseto) pohvaliti ne more; res, čudom to pospešuje mavec rast imenovanih detelj. 2) Poleg detelje koristi posebno grahu in vsemu sočivju, tudi ajdi. Žitom in turšici pa večidel ne pomaga nič. Hvalijo ga nekateri tudi pri oljnatih sadežih (pri lanu, ogeršici itd.); tû in tam ga hvali tudi kdo pri krompirju in drugem korenstvu, pa ni takih veliko. Gotove skušnje na Angleškem in na Francoskem pa so učile, da na senožetih s pahovko obsejanih se mavec kaj dobro obnaša, manj pa zda na navadnih travnikih.

Kako pa mavec pomaga senožetim: ali da trava po njem bolj raste ali da se bela detelja zaplodi, katere se res na gipsanih senožetih več vidi, to se dosihmal za gotovo povedati ne more. V Ameriki, soseben v Mirilandu, gnojé z velikim pridom njive, kjer tobak pridelujejo.

Po vsem tem se vidi, da mavec posebno le takim rastlinam dobro tekne, ki imajo veliko nežnega in sočnatega perja in steblic, in očitno je tudi, da moč gipsa se posebno razodeva v obilniši rasti perja, s katero se pa tudi večidel obilniši zarod semena vjema.

Lastnost zemljišča. Vse skušnje pričajo, da mavec le tam dobro stori, kjer je 1) zemlja prhka, rahla, suha in ne plitva, 2) kjer se dobro gnoji, in 3) kjer že zemlja sama po sebi nima gipsa v sebi. Lahka, peščena zemljišča, iloviĉin pesek, laporasta ilovica, peščena apnica, v suhih krajih in kjer je spodnji

*) Namesti da pismeno odgovorimo gospodarju J. K. v M., naj damo odgovor v našem listu, da bere poduk vsak, kdor ga potrebuje. Vred.

svet tak, da mokroto rad skozi spušča — to je svet, kjer se je moč gipsa najbolj potrdila. Kjer je pa svet težek, ilovnat, moker in mrzel, tam le malo zdá gips, ali celo nič ali je včasih še škodljiv. Malo zda tudi na zelo slabih, izmolženih njivah, čeravno je sicer zemljišče pripravno za gipsanje.

Kraj in vreme. V deželah, katere tako ležé, da je zavolj bližnjih velicij gozdov ali vodá podnebje bolj mokrotno, se zamore kmetovalec vselej bolj na korist mavca zanašati, kakor v suhih krajih. Od tod menda tudi pride, da na Angleškem, v severni Ameriki, v severni Nemĉiji in na Českem sploh gipsa prehvaliti ne morejo, v marsikaterih družih deželah pa ne tako.

Če mokro vreme koj po tem nastopi, ko je njiva gipsana bila, pomaga to gipsu hitro k moči, suša ga pa zadržuje. To je lahko razumeti. Moč gipsa se še le zbudi, kedar sta obstojna njegova dela — apno in žveplena kislina — v vodi, naj bo po dežji ali rosi raztopljena bila. Suh mavec je mrtva stvar, voda ga še le oživi raztopivši in razkrojivši njegova obstojna dela. Velike plohe pa niso dobre.

Kako in kdaj gre gipsati? Za deteljo in detelji enake rastline je takrat najbolji, ko so spomladi 3 do 4 palce (cole) visoke izrastle in da že popolnoma pokrivajo s perjičem zemljo. Poprej in pozneje ni tako dobro. Vendar nekatere skušnje učé, da tudi na pozno jesen in pozimi včasih tekne. Zgodaj zjutraj ali na večer — pravijo — je najbolje gipsati, da na rosnem perjiču ostane gips; drugi pa pravijo, da na tem ni nič ležeče, ali ostane na perji ali ne, in podpirajo to misel s tem, da tudi s semenom vred se dá gips sejati.

Kakošen naj je gips in v kolikošni meri? Navadno se jemlje gips, kakoršen se iz zemlje kopá, le da se v droben prah zmelje. Čem bolj je prah droben, tem bolji je, ker se hitrejši raztopí.

Žgani gips se loči od nežganega, da nima nič svoje vode v sebi, kakor uni, ki v 100 funtih ima 20 funtov vode. Žgan je tedaj zatega voljo za 5. del močnejši zato, ker je vodo zgubil. Novih lastnosti pa gips, če je žgan bil, ne dobí tako kakor apno, katero žgano oestro, razjedno postane. Ker tedaj nežgani gips ni drugačen od žganega, bolj kaže kmetovalcem navadni nežgani mavec rabiti, ker je bolji kup od žganega.

Prava mera gipsa za oral (joh) se računi na pol-drugi cent ali 2 centa. Kar se ga čez to mero potresa na oral, je potrata.

Lastnosti in moč mavca. — Mavec, ako je čist, ima v 100 funtih 32½ funtov apna, 46½ funtov

žveplene kisline (hudičevega olja) in 21 funtov vode. Raztopljev je, kakor smo že rekli, v vodi, toda 1 del gipsa potrebuje 460 delov, da se raztopi.

Ker v vseh rastlinah najdemo nekoliko apna in žveplene kisline, je iz tega očitno, da sta apno in žveplena kislina potrebna za rast rastlinam. Očitno je tedaj iz tega tudi, da je zemljišče nerodovito, kjer zemlja teh redivnih stvari v sebi nima. Če pa takemu zemljišču gipsa damo, mu damo rodovitnost, ker damo rastlinam to, česar potrebujejo. Ako pa zemljišče že samo po sebi gipsa ima (in večidel vsa zemljišča ga imajo), je gipsanje nepotrebno, ker že ima, kar mu damo, drugih gnojivnih stvari razun apna in žveplene kisline pa gips v sebi nima.

Mavec pa je tudi takrat koristen za zemljišče, kedar le en del od sebe, namreč apno, zemljišču dá, ako zemlja apna nima v sebi ali premalo. Da je gips, kakor oskrbnik apna, rastlinam zelo koristen, se vidi iz tega, da tiste rastline, za katere je gips najbolji, imajo posebno veliko apna v sebi. Priča tega so, da v 1000 funtih detelje je 18 do 20 funtov, v zrelem grahu, grahorki itd. je 14 do 16 funtov, v ogeršici 12 do 13 funtov apna, — žita in sploh bilja pa imajo v 1000 funtih 4 ali 5 funtov apna.

Mavec pa more tudi po svojem drugem obstojnem delu, namreč po žvepleni kislini, zemljiščem koristen biti, ako je zemlja nima nič ali premalo v sebi. Priča tega so tiste skušnje, po katerih se je pokazalo, da tudi druge soli, ki imajo žvepleno kislino v sebi, apna pa celó nič, kakor na priliko železni vitriol, imajo enako redivno moč v sebi, kakor gips, s katerimi v več krajih pri detelji namestujejo gips.

Mavec pa po žvepleni kislini more še po treh potih rastlinam koristen biti: 1) on srka amonijak in ga iz zraka vleče v zemljo; 2) on veže amonijak in ga zadržuje, da iz zemlje izpuhteti ne more; 3) on razvezuje amonijak, ker razkrojuje obstojne dele prsti. Če je tedaj, kakor smo gori rekli, gips rastlinam živž, ker jim naravnost daje žvepleno kislino in apno, moramo tudi vedeti, da jim je po svoji žvepleni kislini tudi zato koristen, ker ona nabira, veže in razvezuje tudi druge stvari (amonijak), ki so redivne. Če je tedaj gips od ene strani oskrbnik apna in žveplene kisline, je od druge tudi oskrbnik amonijaka.

Če tedaj ob kratkem hočemo popisati moč gipsa, bi smeli reči takole:

Redivna moč mavca obstoji posebno v žvepleni kislini (hudičevem olju), katera od ene strani v prsti amonijak razvezuje in ga rastlinam takrat podaja, kedar izdeluje perje in steblica, — od druge strani pa v rastlinah moč izbuja ali množi, da morejo amonijak iz zraka srkati, kedar jim je že obilo nježnega in sočnatega perjica izrastlo.

Gospodarske skušnje.

* *Rman* (Schafgarbe) po mnogih skušnjah prežene muhe in brenceljne konjem in drugi živini tako gotovo, da to zelišče, ki ga vsak pastir pozna in povsod raste, velja za najboljšo pomoč zoper mrčese, ki živino včasih hudo nadlegujejo.

* *Da konji dobijo lepo svitlo dlako*, naj se jim, predno nastopi spomlad in predno nastopi jesen, kedar konji dlako menjajo, vsak teden dvakrat ali trikrat prišče lanenega semena skuha v 6 litrih vode, in taka lanena voda mlačna skozi 4 tedne piti daje. — Angleži, o katerih vemo, da so izvrstni konjerejci, svo-

jim konjem navadno vsak dan po 2 funta lanenih préš dajejo med klajo.

Gospodarske novice.

* *Nova turšična bolezen*. — V mnogih časnikih gré novica, da v več krajih Ogerskega, Hrvaškega, Štajarskega, Koroškega, Kranjskega *) i. t. d. boleha turšica (koruza). Perje prihaja rumenkasto, steblo začne veneti in ne nastavlja storžev. Mnogo se je ugibalo, kaj neki je krivo te prikazni, pa še le zdaj so zapazili vzrok nove turšične bolezni. Našli so, da je neka, komaj vidljiva, višnjava uš, ki se v veliki množini prime pod zemljo glavne korenine in njen sok popiva, tako, da steblo veneti mora. Nikjer drugod se na turšici ne nahaja ta mrčes, kakor na njeni glavni korenini. Plodna pa je ta uš tako, da je je kmalu cela njiva polna. Misli se, da je vzrok te nove prikazni letošnja velika suša, katera v nekaterih krajih neprenehoma že par mesecev traja.

Strašni nasledki živinske bolezni.

Strašna nesreča se je zgodila po vžitem mesu neke krave, ki je bila za vrančnim prisadom (Milzbrand) bolna. — V mestu Wurzen na Saksonskem je ondašnji mesar zaklal kravo z imenovano boleznijo in meso po navadi razprodal mestjanom. Po povžitem tem mesu je okoli 80 ljudi zbolelo, med katerimi so do onega časa, ko je bila ta nesreča prvokrat razglašena, trije odrasčeni ljudje in en otrok umrli. Vse mesto je razburjeno, kajti v smrtni nevarnosti je še mnogo drugih ljudi, ki so od tega mesa kaj povžili. Preiskava umrlih je pokazala, da je bila kri mrtvih vsa ostrupena. Sodnija je dala mesarja hipoma zapreti in dalja preiskava bo razodela, kako je bila omenjena krava zaklana ali po ogledu mesogleda ali brez tega ogleda skrivaj. — „Novice“ so že večkrat svojim bralcem razkladale grozno nevarnost, če človek od govedi ali prešičev, ki so za vrančnim prisadom zboleli, meso, kri v klobasah ali kaj družega od njih povžije. Tudi so že večkrat poročale o tacihi nesrečah, ki so zadele posamezne ljudi; al take dogodbe, da je skoro celo mesto v smrtni nevarnosti, nismo še doživeli. Naj bi ta žalostna dogodba našim ljudem svarilo bila, da ne dadó zaklati take živine in potem jo povžiti, kajti tista kakor oglje črna in kakor kolomaz (šmir) gosta kri, ki se po žilicah zasede v meso in ves drob, je strašen strup človeku. Ker je pa vrančni prisad zlasti poleti o hudi vročini živini navadna bolezen, zato je treba posebno o poletinskem času paziti na mesarje, da ne zakoljejo kake take bolne živine ali da je zanikerni gospodarji ne dadó natihoma zaklati in mesa, ker ga prodati ne smejo, ne osolijo, posušijo in za domači vžitek porabijo.

Slovstvene stvari.

Iz 40. odborove seje „Matice Slovenske“

v Ljubljani 30. julija 1877.

Ko se je zbralo 12 odbornikov, je predsednik dr. J. Bleiweis pozdravil došle gospode in z ozirom na 1. točko dnevnega reda jih vprašal: ali hoté, da se po časnikih že razglašeni zapisnik zadnje (39.) od-

*) Do sedaj nimamo iz Kranjskega še nobenih poročil o tej uši turšici toliko škodljivi. Vred.